

A síksági indiánokról...

Beszélgetések

A IV. Béla-kör munkához fogott a tanév kezdetével: előadássorozatot szervezett. Az első – szeptember 27-i – előadás meghívottja Nagy Imre művészettörténész volt, aki Síksági indiánok címmel történeti, művészettörténeti beszámolót tartott. Mit kell tennie annak, aki ma indiánokkal akar foglalkozni, és az őt érdeklő témában elmélyült kutatásokat akar folytatni? Milyen ma a rezervátumban élő indiánok élete, érzélmvilága? Többek között ezekre a kérdésekre voltam kíváncsi amikor beszélgetést kértem az előadótól...

Belvedere Meridionale: – *Szeretném megkérni, hogy néhány mondatban mutakozzon be: iskolaévei, jelenlegi foglalkozása, munkahelye...*

Nagy Imre: – A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán végeztem 1979-ben, földrajz–rajz szakon. A főiskola elvégzése után a Somogyi Könyvtárban dolgoztam 2 évig, majd több mindennel próbálkoztam.

B. M.: – *Például?*

N. I.: – Voltam óraadó a Tömörkény István Gimnáziumban, ahol művészettörténetet tanítottam. Dolgoztam díszletfestőként a „szabadterin”, voltam éjjeliőr, és szellemi szabadfoglalkozású. Ekkor készítettem az *Indiánok* című könyvet, mely a síksági indiánok anyagi kultúrájának ismeretterjesztő szintű bemutatása. A Múzsák Könyvkiadó Kaptár-sorozatában jelent meg 1984-ben. Ugyanebben az évben kerültem a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumba, mint segédmuzeológus. Mivel művészettörténeti munkakörben alkalmaztak, kíváncsi voltam a szakirányú végzettség megszerzése. Nyolcvannégy júniusában sikerrel felvételiztem az ELTE művészettörténet szakára, és az elkövetkező öt évben egyéni levelezőként elvégeztem az egyetemet. 1989-ben diplomáztam, 1991-ben pedig a Tornyai János Múzeum igazgatója lettem.

B. M.: – *Mióta érdeklődik az észak-amerikai indián kultúrák iránt?*

N. I.: – Érdeklődésem természetesen a gyermekkorban gyökerezik. Már általános iskolás koromban hosszú órákat töltöttem a könyvtárban és angol nyelvű lexikonokból

jegyzeteltem ki az indián törzsek neveit. Több jegyzetfüzetem volt ezek nyilvántartására. A középiskola közepe táján volt egy időszakom, amikor ezt az egészet gyerekes dolognak tartottam, és mindent kihajigáltam. A téma azonban csak nem hagyott nyugodni, és a főiskolás évek alatt komoly nekiveselkedéssel fogtam a Magyarországon fellelhető szakirodalom megismerésének.

B. M.: – *A főiskolai szakdolgozatát is az indiánokról írta?*

N. I.: – Természetesen. A síksági indián művészet volt a témája.

B. M.: – *A komolyabb kutatásokat tehát a főiskolán kezdte, de hogyan folytatta, milyen keretek között?*

N. I.: – Mint említettem, érdeklődésem a síksági indián kultúrára koncentrált. Művészettörténeti tanulmányaim alatt már körvonalazódott előttem egyfajta kutatási program, mely e kulturális terület törzseinek művészeti alkotásait dolgozná fel. A síksági indiánok festett bőrpajzsai a múzeumokban és magángyűjteményekben lappangó tárgyak egyik legizgalmasabb csoportját jelentik. Ezen jel-együtteseket alkotó festések jelentéséről szinte semmit nem lehet a szakirodalomból megtudni. Ez mindig elégedetlenséggel, és „szakmai kíváncsisággal” töltött el, így fordult érdeklődésem a pajzsok felé. 1988 őszén a bécsi Museum für Völkerumde észak-amerikai indián anyagában kutattam. A gyűjtemény kurátora akkor Christian Feest kiváló kutató volt. Ekkor Christian meghívott az általa szervezett 10. American Indian Workshop-ra előadni. El-

jött az ideje, hogy rendszerezsem a saját törzs pajzsairól kialakult elképzeléseimet és megfigyeléseimet. Pajzsfestés-tipológia: ezzel a témával szerepeltem tehát 1989 tavaszán a bécsi konferencián. 1990-ben meghívást kaptam egy Santa Fé-ben (Új-Mexikó) rendezett – siksági indián művészettel foglalkozó – konferenciára. Az 1990-es londoni, és az 1992-es sevillai előadásaim után, 1993 tavaszán Párizsban a 14. American Indian Workshop-on jelentkeztem újra a pajzskutatásommal. Ekkor a tipologizálás utáni logikus lépést jelentő ikonográfiai elemzés volt az előadásom témája. 1993 októberétől 1994 áprilisáig tartó fél éves ösztöndíjat (ún. Predoctoral Fellowship-et) nyertem a washingtoni Smithsonian Institution-ba.

B. M.: – *Hogyan juthat hozzá az ember egy ilyen lehetőséghez?*

N. I.: – Mindenekelőtt ismerni kell a Smithsonian ösztöndíj lehetőségeit. Az intézet ösztöndíjhivatala minden érdeklődőnek megküldi a szükséges dokumentumokat.

B. M.: – *Milyen eredménnyel zárult az amerikai kutatása?*

N. I.: – Az eredményére pillanatnyilag még várni kell. Jelenleg dolgozom a doktori disszertációmra, mely a saját pajzsok lehetőség szerinti teljes művészettudományi feldolgozása lesz.

B. M.: – *Eddig múzeumokban és magángyűjteményekben kutatott. Nem gondolt arra, hogy a sajénnek között is eltölt némi időt?*

N. I.: – Természetesen terveim között szerepelt egy oklahomai látogatás, de saját kutató kísérőm, John Moore '93 szeptemberében átment a floridai egyetemre, így ez a terv füstbe ment. Persze, oda lehet menni, hogy „Helló, körül akarok nézni”, de nem biztos, hogy tárt karokkal fogadják az embert. Elegük van a lelkes indián rajongókból, a kutatókból és mindenikből, aki az ő rovásukra akar érvényesülni.

B. M.: – *Hogyan élnek ma a sajénnek?*

N. I.: – Mielőtt a kérdésre válaszolnék, érdemes megjegyezni, hogy ma az Egyesült Államokban az indiánok rendelkeznek a legalacsonyabb jövedelemmel. Lényegesen rosszabb a helyzetük, mint a feketéknek, vagy a puerto-ricóiaknak. A rezervátumokban nincs munkalehetőség, a fiatalok számára nincs perspektíva, és bármennyire is meglepő a környező fehér lakosság körében rendkívül erős a fajgvölölet. Egy olyan történettel szeretném ezt illusztrálni, amely kinttartózkodásom alatt történt: egy fél-sajenn, fél-arapaho középiskolás fiú stoppal akart hazajutni szünidőben a szüleihez. Az indulást követő napon átlőtt koponyával találtak rá egy oklahomai folyócska partján. A karjára filctollal kétszer is rá volt írva egy betű- és számkombináció. Kiderült, hogy ez egy autó rendszáma. Megtalálták az autót és elfogták a gyilkosokat is. Három környékbeli fehér fiú tette. Felvették a srácot, útközben besorozták. Az indián fiú érezhette, hogy baj lesz – bizonyára ezért írta kétszer is a karjára az autó rendszámát. Sörözés után alkalmas helyen megálltak, lementek a folyópartra és közvetlen közelről fejbe lőtték a srácot. Mert indián volt.

B. M.: – *A fiúért nem álltak bosszút indián rokonai?*

N. I.: – Nem. Ez már nem az a Vadnyugat, ami száz éve volt. A három gyilkos egy-egy év felfüggesztettét kapott.

B. M.: – *Hol élnek ma a sajénnek, és mennyien vannak?*

N. I.: – A sajénnek száma hat-hétezer között lehet. Az Egyesült Államok Montana államában él a törzs északi része. Otthonuk még valódi rezervátum: a Tongue River Northern Cheyenne Reservation. A déli sajénnek Oklahomában élnek az állam középső részén, az egykori rezervátum területén. A rezervátum határait azonban az 1933-as Dawes Allotement Act eredményeképpen felszámolták, a területet felparcellálták, így a sajénnek tanyabokrokban éltek, fehér telepektől körülvéve. A fiatalok közül sokan a

nagyvárosokban próbálnak szerencsét. A keleti - vagy nyugati - partvidéken a nagyvárosokban nem olyan nyílt a fajgyűlölet, mint a Középnjugaton, és a munkalehetőség is nagyobb.

B. M.: – *Közhely, hogy az Amerikai Egvesült Államok a népek olvasztó tégelye. Az indiánokat mennyire fenyegeti ma a beolvadás veszélye?*

N. I.: – Amerikában már felismerték azt, hogy az „american dream” ideája mellett a „melting pot” ideájával is le kell számolni. Ma a faji kisebbségek éppenhogy az önálló identitás megőrzését, a hagyományok továbbvitelét tekintik célnak ez az indiánokra is érvényes. Az indiánok az ország egy százalékát alig kitevő(!), legalacsonyabb jövedelmi szintű népesség. De fiatal militáns indián ügyvédek, jogászok és történészek hallatni tudják a hangjukat bizonyos kérdésekben. Ennek az új, politikai harcnak egyik megnyilvánulási formája az, amit a *Repatriation Act* (Visszahonosítási törvény) következtében most vívnak. A visszahonosítás keretében az indián közösségek visszaigényelhetik az azonosítható emberi maradványokat, és a közösség tulajdonát képező szent tárgyakat. A törvény következtében néha meglehetősen abszurd helyzet állhat elő.

B. M.: – *Az indiánok esetében törzsekről, vagy nemzetekről beszélhetünk-e?*

N. I.: – Európai szemléletünk következménye, hogy törzsekként emlegetjük őket. Ők magukat mindig is nemzetnek tartották. A szemléletváltást nagyon jól példázza Kevin Costner új, indiánokról szóló dokumentumfilm sorozata, az Ötszáz nemzet.

B. M.: – *A ma élő indiánok gondolkodásmódját, világképét hogyan jellemezné?*

N. I.: – Ha lehet tartózkodnék ennek a kérdésnek a megválaszolásától. Először is, nem vagyok indián, másodsorban az indiánok tiltakoznának a leghatározottabban, hogy egy „kívülálló” kezdjen olyan bizalmas, magánjellegű témáról beszélni, mint a világkép.

Minden vallási életükkel, hiedelmeikkel kapcsolatos elképzelés magánszférának minősül. Ennek a tudásnak az ismerete és használata azok privilégiuma, akik megálmodták, vagy megfelelő módon megvásárolták e tanításokat.

B. M.: – *Magyarul jelentek-e meg indián témájú írásai?*

N. I.: – Csak a már említett Indiánok című könyv, illetve egy fordítás. George B. Grinnell „Amikor bölényeket hajszoltunk” című kisregényének fordítását a Kincskereső című gyermek irodalmi lap közölte le 1981–82-ben.

B. M.: – *Nem gondolt arra, hogy magyarul is megjelenteti a cikkeit?*

N. I.: – Nem. Az az érzésem, nagyon kevés ember érdeklődésére tarthatna számot egy-egy ilyen rész tanulmány.

B. M.: – *Én viszont úgy veszem észre, egyre több embert érdekel a téma, ám magyarul nagyon kevés ilyen tematikájú mű található.*

N. I.: – Hm... Egy idegen kultúra megismerését alázattal kell kezdeni. Ez az alázat abban is meg kell nyilvánuljon, hogy az ember vállalja egy vagy több idegen nyelv megismerését, annak érdekében, hogy teljesebb és hitelesebb képet kapjon a megismerni kívánt kultúráról. A másik követelmény, hogy a számára új világot mélymerüléssel próbálja megismerni. Amennyiben kellő alázattal közelít az ember a témájához, akkor kezd el az információ áramlani feléje. Nagyon sok ember nekiugrik egy-egy témának, megpróbál „bevenni” egy-egy távoli kultúrát s ha az, amit talál, nem felel meg az általa kialakított képnek, szabadjára engedi a képzeletét. Információmorzsákból létrehoz egy sosem volt világot. Ezért vagyok óvatos az indiánok iránti túlzott érdeklődéssel szemben.

B. M.: – *A saját kultúrában elmélyedve milyen következtetést tudna levonni a művészetükről?*

N. I.: – Ahogyan a magyar népművészet, úgy a sáajenn szakrális művészet sem anonym „lények” művészete. Amennyiben a megfelelő források rendelkezésünkre állnak, lehetőség nyílhat egyes művészek azonosítására, vagy alkalmanként egyes életművek rekonstruálására is. Ezt próbáltam előadá-

somban a varázsló Santa Bölénybika esetével példázni. Hozzá kell tennem: sajnos ez a ritka kivétel. Az indián alkotásainak döntő többsége továbbra is azonosíthatatlan marad.

B. M.: – Köszönöm a beszélgetést. További eredményes kutatást kívánok.

A wayanáról...

A második előadásra október 11-én került sor. Molnár Ágnes, az ELTE néprajz–antropológia szakos hallgatója Dél-Amerikában, Francia Guayanában töltött három hónapot; élményeiről és tapasztalatairól tartott diákkal illusztrált útibeszámolót. Guayanából hozott, indiánok által készített tárgyakat is kezünkbe vehettünk. Ágit arról kérdeztem, hogy egy diák egyetemista hogyan juthat el a wayana indiánokhoz...

Molnár Ágnes: – Én kicsit a szerencsének köszönhetem! Tanárom, Boglár Lajos 1991-ben wayanánál töltött egy hónapot. Mikor hazajött elhatározta, hogy néhány tanulóval visszamegy. Én egy fél évvel ezelőtt korábban írtam dolgozatot egy wayana mítoszról, így maradtam meg emlékezetében. A csoportba mégis mást választott, aki jobban beszélt nálam a franciát. Ez az illető azonban az indulás előtt három hónappal meggondolta magát és átadta nekem a helyét.

B. M.: – Mit éreztél? Gondolom madarat lehetett volna veled fogatni, hiszen – ha jól tudom – 14 éves korod óta érdeklődsz a wayana indiánok iránt?!

M. Á.: – Számomra az indiánok... örök számomra. 14 éves korom óta... akkor kaptam meg karácsonyra André Cognat könyvét az „Antekuma, avagy a másik élet”-et. Álmodtam. Mikor pedig úgy tűnt, álmaim

valóra válnak örültem, de aztán kis félelem is vegyült örömömbbe az őserdőről bennem élő kép miatt: dzsungel, fenevadak...

B. M.: – Amint látom nem evett meg semmi!

M. Á.: – December közepén érkezünk meg, ott nyirkos, párás meleg volt. Az egészet dohosnak éreztem – mintha mosogatóronggyal csaptak volna arcon! Az őserdő meglepően üres volt, még virágot is alig találtunk! Kettő darab vadállatot láttam a három hónap alatt: egy anakondát és egy pici skorpiót.

B. M.: – Csalódott voltál?

M. Á.: – Ezt leszámítva nem. Szeretnék egyszer visszamenni

B. M.: – Köszönjük, hogy elfogadtad meghívásunkat!

Az interjúkat **Tóth Andrea** készítette